

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
“ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ”**

МЕДИНСЬКА Леся Володимирівна

УДК. 343.13: 343.131: 343.139

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНОСТІ УЧАСНИКІВ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ У
КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ**

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті “Одеська юридична академія” Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник

кандидат юридичних наук, доцент
КОРОЛЬ Володимир Володимирович,
Івано-Франківський факультет
Національного університету “Одеська
юридична академія”,
заступник декана, доцент кафедри
кримінального права, процесу та криміналістики

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
АЛЕНІН Юрій Павлович,
Національний університет
“Одеська юридична академія”,
завідувач кафедри кримінального процесу;

кандидат юридичних наук, доцент
ГУЗЕЛА Михайло Васильович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики

Захист відбудеться “12” Березня 2011 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 у Національному університеті “Одеська юридична академія” за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету “Одеська юридична академія” за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2

Автореферат розісланий “9” листопада 2011 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

П. П. Музиченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Одним із основних завдань вітчизняної юридичної науки, нормотворчої і правозастосовної діяльності є утвердження демократичних засад, пов'язаних зі створенням правової держави та реальним забезпеченням прав людини і громадянина за допомогою всіх можливих правових засобів. Побудова правової держави має на меті створення такої правової системи, за якої особа завжди матиме можливість правовим шляхом захистити свої права, свободи та інтереси. В таких умовах особливого значення набувають основні засади здійснення судочинства, в тому числі й рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом.

Незважаючи на закріплення засади рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом у Конституції України (п. 2 ч. 3 ст. 129), у чинному кримінально-процесуальному законодавстві недостатньо регламентовані питання щодо поняття, змісту та реалізації засади рівності учасників судового процесу у кримінальних справах. Закріплена на нормативному рівні рівність прав сторін у судовому розгляді залишається декларативною, оскільки не забезпечує учасників судового процесу однаковими можливостями для відстоювання своєї позиції у суді. Так, невіршеними залишаються проблеми співмірності обсягу прав сторони обвинувачення та сторони захисту; недостатньо врегульовані питання правового статусу потерпілого у судовому розгляді справи; потребує дослідження роль суду в забезпеченні рівності сторін. Особливого значення для реалізації принципу рівності учасників судового процесу набувають процесуальні гарантії сторін.

Реалізація положення про рівність прав у кримінальному судочинстві повинна здійснюватись як через конкретні норми, у яких буде подана дефініція та визначено зміст вказаного принципу, так і через положення КПК України, які регламентують обсяг прав і обов'язків учасників процесу, механізми і процедури їх здійснення. Саме тому виникла потреба в поглибленому науковому дослідженні поняття та змісту засади рівності учасників судового процесу перед законом і судом та деталізації її положень у нормах КПК України.

Зміна орієнтирів у діяльності держави на утвердження і забезпечення процесуального аспекту рівності в кримінальному судочинстві повинна бути тісно пов'язаною зі змінами у законодавстві. Тому новий КПК України повинен відповідати міжнародно-правовим стандартам у цьому напрямку та встановлювати такі правозахисні механізми, які б реально забезпечували рівність прав сторін у кримінальному судочинстві.

Науково-теоретичною базою дисертаційного дослідження стали праці провідних українських науковців у галузі кримінального судочинства. Зокрема, наукові розробки Ю.П. Аленіна, В.Д. Басая, С.Г. Волкотруба, І.Ю. Гловацького, Ю.М. Грошевого, Ю.О. Гурджі, В.П. Коржа, В.В. Короля, Р.О. Куйбіди, Л.М. Лобойка, В.Т. Малярєнка, М.А. Маркуш, Т.М. Мірошніченко, М.М. Михєсєнка, В.В. Молдована, В.Т. Нора,

С.В. Оверчука, В.О. Попелюшка, П.І. Репешка, М.І. Сірого, С.В. Слинська, В.М. Тертишника, Л.А. Хруслів, В.П. Шибіко та інших стали основою для формування загальних положень забезпечення рівності учасників судового процесу у кримінальних справах.

Важливим теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження стали праці відомих радянських та російських науковців-процесуалістів (С.А. Альперта, В.С. Балакшина, М.М. Видрі, Н.О. Громова, Т.М. Добровольської, О.С. Коблікова, О.В. Кудрявцевої, Ю.Д. Лівшиця, Н.А. Лукічова, І.Д. Перлова, І.Л. Петрухіна, В.М. Савицького, А.В. Смирнова, В.П. Смирнова, М.С. Строговича, Г.І. Чангулі, С.О. Шейфера та ін.).

При написанні роботи аналізувались праці науковців, які на рівні дисертаційних досліджень розглядали питання рівності як конституційної засади, так і принципу кримінального судочинства, зокрема Л.Б. Ісмаїлової, Г.К. Комкової, П.С. Пастухова, І.К. Полховської.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених рівності прав сторін у кримінальному судочинстві, низка питань пов'язаних із поняттям засади рівності учасників судового процесу, її змістом та реалізацією залишаються невирішеними або ж взагалі не дослідженими. Це й обумовило обрання теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження виконана з урахуванням основних положень "Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів", схваленої Указом Президента України № 361/2006 від 10 травня 2006 року, "Концепції реформування кримінальної юстиції", затвердженої Указом Президента України від 08 квітня 2008 року № 311/2008, Пріоритетних напрямків розвитку правової науки на 2005–2010 рр., рекомендованих відділеннями Академії правових наук України (п.6), а також є складовою частиною наукових досліджень кафедри кримінального процесу Одеської національної юридичної академії за темою "Проблеми ефективності кримінально-процесуального законодавства у сфері боротьби зі злочинністю та охорони прав особистості в умовах формування правової держави" на 2006–2010 рр.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у комплексному вивченні проблем, пов'язаних із забезпеченням рівності учасників судового процесу у кримінальних справах, та формування на його основі обґрунтованих рекомендацій для удосконалення кримінально-процесуального законодавства.

Визначена мета наукового дослідження зумовила необхідність розв'язання таких завдань:

з'ясувати зміст рівності як загальноправової засади;
дослідити історичний розвиток засади рівності в українському кримінальному процесі;

обґрунтувати відповідність ознак рівності учасників судового процесу основним критеріям засади кримінального судочинства та на підставі цього сформулювати її поняття;

визначити взаємозв'язок та співвідношення засади рівності у кримінальному процесі з принципами законності, диспозитивності та змагальності;

провести аналіз конституційного та міжнародно-правового регулювання рівності перед законом і судом;

розкрити зміст засади рівності учасників судового процесу перед законом і судом;

визначити роль суду в забезпеченні рівності сторін;

дослідити процесуальні гарантії сторони обвинувачення та сторони захисту, що забезпечують рівність їх прав у кримінальному судочинстві;

сформулювати пропозиції щодо удосконалення законодавства, які б сприяли забезпеченню рівності прав учасників судового процесу у кримінальних справах.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у процесі реалізації учасниками судового процесу своїх прав та законних інтересів на основі процесуальної рівності при розгляді кримінальної справи у суді.

Предметом дослідження є забезпечення рівності учасників судового процесу у кримінальних справах.

Методи дослідження. Методологічною основою наукового дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ. В основу дисертації покладений діалектичний метод, який дав можливість дослідити рівність учасників судового процесу при розгляді кримінальних справ в суді у процесі її становлення і розвитку. Зі спеціальних методів дослідження у дисертації використано логіко-семантичний метод (для з'ясування понять "рівність" та "рівноправність"); системно-структурний метод (для дослідження елементів принципу рівності; визначення місця принципу рівності учасників судового процесу в системі засад кримінального судочинства; для дослідження процесуальних гарантій забезпечення рівності сторін в суді); порівняльно-правовий (для зіставлення кримінально-процесуальних норм України та зарубіжних країн, котрі забезпечують рівність прав у судочинстві, що дало можливість запропонувати конкретні пропозиції щодо удосконалення чинного кримінально-процесуального законодавства України); історико-правовий (для висвітлення генези розвитку засади рівності учасників судового процесу у кримінальному судочинстві); формально-юридичний (у ході аналізу норм чинного кримінально-процесуального законодавства України та практики їх застосування щодо дії засади рівності учасників судового процесу та гарантій її забезпечення, завдяки чому обґрунтовано і сформульовано зміни і доповнення до КПК України); статистичний метод (щодо вивчення та узагальнення судової практики та статистичних даних). Усі методи дослідження використовувались у їх діалектичному взаємозв'язку, що забезпечило переконливість і достовірність наукових результатів.

Теоретичну основу дисертації становлять роботи вітчизняних та зарубіжних науковців у галузі теорії держави і права, конституційного,

міжнародного та кримінально-процесуального права, історії держави і права України та історії держави і права зарубіжних країн.

Нормативну базу дослідження складають Конституція України, кримінально-процесуальне законодавство, законодавчі акти з інших галузей права України, міжнародно-правові акти в галузі прав людини, кримінально-процесуальне законодавство зарубіжних країн, постанови Пленуму Верховного Суду України, проекти КПК України.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження склали дані, отримані в результаті вивчення 180 кримінальних справ, розглянутих місцевими та апеляційними судами Івано-Франківської, Тернопільської та Хмельницької областей; матеріали судової статистики та практики Верховного Суду України, Європейського Суду з прав людини; результати проведеного опитування 50 суддів, 22 працівників прокуратури та 26 адвокатів.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена актуальністю теми дисертації та полягає в тому, що вона є одним із перших в Україні комплексним науковим дослідженням засади рівності учасників судового процесу та її забезпечення у кримінальних справах.

На основі проведеного дослідження сформульовано ряд положень, узагальнень, висновків та пропозицій, які виносяться на захист:

уперше:

на основі історичного підходу розкрито еволюцію засади рівності учасників судового процесу в кримінальному судочинстві України;

визначено ознаки рівності учасників судового процесу як самостійної засади кримінального судочинства;

запропоновано використання судової практики з метою усунення неоднакового застосування закону судом при постановленні вироку та призначенні покарання у аналогічних кримінальних справах;

обґрунтовано поділ процесуальних прав учасників судового розгляду кримінальної справи в суді на диспозитивні та диспозитивно-змагальні.

удосконалено:

визначення поняття засади рівності учасників судового процесу в кримінальному судочинстві, відповідно до якого представники сторони захисту та сторони обвинувачення наділяються рівними процесуальними правами у відстоюванні та обґрунтуванні своїх позицій в суді всіма дозволеними законом засобами та способами, а суд при цьому зобов'язаний, не надаючи переваг будь-якій із сторін, забезпечити рівність їх процесуальних можливостей та розглянути кримінальну справу;

положення про необхідність викладення ст. 16 чинного КПК України в новій редакції, визначивши дефініцію засади рівності учасників судового процесу перед законом і судом та її зміст;

співвідношення понять “право на судовий захист”, “доступність правосуддя”, “рівність учасників судового процесу перед судом”. Зокрема, доведено, що поняття “рівність перед судом” впливає з поняття “право на захист прав судом”;

набуло подальшого розвитку:

положення про необхідність закріплення диспозитивного права захисника на складання захисного висновку та його оголошення у суді після обвинувального висновку прокурора;

обґрунтування тези про закріплення права потерпілого на представника у суді та визначення випадків його обов'язкової участі у кримінальному судочинстві, у тому числі й за рахунок держави;

положення щодо вдосконалення процедури відводу судді в КПК України, яка б запобігала проявам упередженості суду при розгляді кримінальної справи;

обґрунтування тези на користь обмеження активності суду з метою забезпечення належної активності сторін, а отже рівності прав при судовому розгляді кримінальної справи через закріплення у ст. 298 КПК України обов'язку прокурора роз'яснювати суть обвинувачення; визначення в ст. 299 КПК України обсягу та порядку дослідження доказів у суді; зміну правил проведення допиту підсудного в суді (ст. 300 КПК України).

Практичне значення одержаних результатів. Одержані в результаті дослідження висновки, рекомендації та пропозиції можуть бути використані у:

науково-дослідницькій сфері – для подальшої розробки проблем реалізації рівності учасників судового процесу у ході судового розгляду кримінальних справ;

правотворчій сфері – для вдосконалення чинного кримінально-процесуального законодавства та розробки нового КПК України, а також підготовці інтерпретаційно-правових актів;

правозастосуванні – в практичній діяльності органів прокуратури, адвокатури та суду, при здійсненні ними відповідно функцій обвинувачення, захисту, представництва та розгляду справи в суді на основі процесуальної рівності сторін;

навчальному процесі – при викладанні, підготовці відповідних розділів підручників, навчальних посібників, навчально-методичних рекомендацій з дисциплін “Кримінальний процес”, “Судові та правоохоронні органи України”, “Адвокатура України” та спецкурсів.

Апробація результатів дисертації. Основні висновки, положення та пропозиції дисертації обговорювалися на розширеному засіданні кафедри кримінального права, процесу і криміналістики НКЦ ОНЮА у м. Івано-Франківську та були оприлюднені на науково-практичних конференціях, а саме: Регіональній науково-практичній конференції, присвяченій 15-й річниці Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника “Верховенство права в провозастосовчій діяльності” (м. Івано-Франківськ, 12-13 жовтня 2007 р.); Всеукраїнській міжвузівській науково-практичній конференції “Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина в Україні” (м. Івано-Франківськ, 11 квітня 2008 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Формування правової держави в Україні: проблеми і перспективи” (м. Тернопіль, 11 квітня 2008 р.); Міжнародній науково-

практичній конференції “Актуальні проблеми та узагальнення національного і світового наукового досвіду в напрямку бачення шляхів реформування правової системи України” (м. Луцьк, 23 травня 2008 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Сучасний вимір держави і права” (м. Миколаїв, 28-29 листопада 2008 р.)

Публікації. Основні положення дисертації знайшли відображення у десяти публікаціях, п’ять з яких – у наукових фахових періодичних виданнях з юридичних наук, що входять до переліку, затвердженого Вищою атестаційною комісією України, п’ять – у тезах повідомлень на наукових та науково-практичних конференціях.

Структура роботи зумовлена метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять 9 підрозділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації складає 211 сторінок, з яких обсяг основного тексту – 179 сторінок, 27 сторінок – список використаних джерел (279 найменувань).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначаються його предмет та об’єкт, формулюється мета та основні завдання роботи, подається характеристика науково-теоретичної і методологічної бази дослідження, вказується практичне значення отриманих результатів, сформульовані основні положення та позиції, що виносяться на захист, їх наукова новизна, наводяться дані щодо апробації даного дослідження.

Перший розділ “Поняття та правова природа засади рівності учасників судового процесу перед законом і судом” складається з чотирьох підрозділів, в яких розкрито зміст та аспекти принципу юридичної рівності; досліджено поняття та процес історичного розвитку засади рівності учасників судового процесу у кримінальному судочинстві; визначено взаємозв’язок принципу рівності учасників судового процесу з іншими кримінально-процесуальними засадами.

У **підрозділі 1.1. “Рівність як загальноправова засада”** зазначається, що в процесі розвитку людської культури поняття рівності носило різне змістовне навантаження: моральне, соціально-політичне, правове. Однак найбільш повне розкриття змісту та сутності рівності відбулось саме через визначення юридичної рівності, тобто формальної рівності прав і свобод. Зміст юридичної рівності полягає у рівності прав, рівності обов’язків, а також у рівному ступені відповідальності перед законом, виключаючи при цьому будь-які форми дискримінації.

Дисертанткою визначені основні ознаки рівності як загальноправової засади, а саме: 1) рівність можливостей суб’єктів щодо реалізації наданих їм прав та обов’язків; 2) однаковий зміст та обсяг рівності щодо будь-якої людини; 3) належність до групи невідчужуваних чи “системоутворюючих” прав людини.

Підтримано позицію науковців щодо багатоаспектності принципу рівності (І.К. Полховська, В.Т. Маляренко). Розглядаються такі аспекти рівності як рівність прав і свобод людини й громадянина; рівність перед законом і судом; рівноправність чоловіка і жінки. При цьому наголошується на одному з аспектів принципу рівності – рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом. Така позиція випливає із змісту ст. 129 Конституції України та ст. ст. 16 і 261 КПК України.

Аргументовано, що формальна рівність характерна для кримінального процесу. яка полягає в рівності можливостей учасників процесу використовувати надані їм права на захист своїх прав та законних інтересів.

З'ясовуючи значення понять "рівність" та "рівноправність", обґрунтовано висновок, що дані терміни не тотожні, але тісно взаємопов'язані. "Рівність" є ширшим поняттям за "рівноправність" й включає останню. Тому сформульовано висновок, що визначення принципу рівності повинно бути конституційним, тобто "рівність всіх перед законом і судом", "рівність прав жінки і чоловіка", "рівність учасників судового процесу перед законом і судом". Це є необхідним не стільки через форму, скільки через зміст принципу рівності.

У *підрозділі 1.2. "Історичний розвиток засади рівності в кримінальному процесі"* досліджено генезис принципу рівності у кримінальному судочинстві України.

З'ясовано, що становлення принципу рівності у кримінальному судочинстві України здійснювалось паралельно з розвитком вказаної засади у світі, тому приділяється увага фундаментальним за значенням актам, які реалізували ідею рівності, а саме Великій хартії вольностей 1215 року, Декларації незалежності США 1776 року, Декларації прав людини і громадянина 1789 року.

Значний вплив на формування засади рівності учасників судового процесу здійснював суспільно-політичний розвиток держав, в законодавстві яких вона була закріплена. Однак, як показала історія, одного лише декларування даного принципу виявилось недостатньо для забезпечення реальної рівності прав у судочинстві.

Хронологічно виділено етапи розвитку рівності у кримінальному судочинстві України, залежно від суспільно-політичних умов та рівня правового регулювання.

У *підрозділі 1.3. "Поняття засади рівності учасників судового процесу у кримінальному судочинстві"* на основі аналізу позицій, висловлених у науковій юридичній літературі, обґрунтовано положення про самостійність принципу рівності учасників судового процесу в кримінальному судочинстві.

Відзначається, що принцип рівності учасників судового процесу має міжнародно-правовий характер та є необхідною складовою гарантії особи – права на справедливий судовий розгляд будь-якої справи. Адже провадження по справі може бути дійсно справедливим, коли протилежні сторони наділяються рівнозначними правами на відстоювання своїх інтересів.

Проведене дослідження дало можливість визначити основні ознаки рівності учасників судового процесу у кримінальному судочинстві як принципу кримінального процесу, зокрема: 1) є вихідним положенням на основі якого формується кримінальний процес; 2) є нормативно визначеним положенням на найвищому конституційному рівні через закріплення як однієї з основних засад судочинства; 3) найбільш повно реалізується в стадії судового розгляду кримінальної справи, в якій сторони користуються рівними процесуальними правами щодо відстоювання своїх позицій; 4) його недотримання є істотним порушенням вимог кримінально-процесуального закону і тому постановлене в такому випадку рішення підлягає скасуванню.

На підставі зазначених ознак сформульовано поняття рівності учасників судового процесу як засади кримінального процесу. Пропонується викласти ст. 16 КПК України у новій редакції, в якій закріпити принцип рівності учасників судового процесу перед законом і судом.

У підрозділі 1.4. “Взаємозв’язок та співвідношення засад рівності учасників судового процесу, законності, диспозитивності та змагальності” визначається місце принципу рівності учасників судового процесу перед законом і судом в системі принципів кримінального процесу.

Засада рівності учасників судового процесу є елементом системи принципів кримінального процесу і тому має взаємозв’язок з рядом інших принципів, а саме з принципами законності, публічності, змагальності, диспозитивності, забезпечення права на захист, мови судочинства, гласності судового розгляду та з іншими. Реалізація зазначених принципів має суттєве значення для дотримання принципу рівності учасників судового процесу і навпаки.

Потреба визначення самостійності засади рівності учасників судового процесу, зумовила необхідність у дослідженні співвідношення та розмежування її змісту від змісту засад законності, диспозитивності та змагальності. Вказані засади є взаємозалежними та взаємодоповнюючими.

Встановлено взаємозв’язок засад змагальності, диспозитивності, законності та рівності учасників судового процесу, який можна відобразити формулою – “змагальність процесу на основі надання учасникам судового розгляду рівних диспозитивних прав відповідно до закону”.

Розділ другий “Зміст засади рівності учасників судового процесу у кримінальних справах” складається з трьох підрозділів, в яких досліджується законодавче закріплення принципу рівності учасників судового процесу перед законом і судом та основні положення, що виражають зміст вказаної засади при розгляді кримінальних справ у суді.

У підрозділі 2.1. “Конституційне та міжнародно-правове регулювання рівності перед законом і судом” проаналізовано міжнародні та конституційні норми і положення кримінально-процесуального закону, що регламентують рівність у кримінальному судочинстві.

Відзначається, що з’ясування змісту принципу рівності учасників судового процесу перед законом і судом у кримінальному судочинстві

здійснюється через призму рівності перед законом і судом як загальної конституційної та кримінально-процесуальної засади.

Конституція України та КПК України передбачають рівність громадян перед законом, рівність їх перед судом, а також рівність прав у судочинстві.

Рівність перед законом передбачає наявність однакових матеріальних та процесуальних прав і обов'язків дотримуватись закону, а також визначається у рівному ступені відповідальності перед законом тих суб'єктів кримінального процесу, які притягаються до відповідальності, виключаючи при цьому будь-які форми дискримінації. Як виняток із засади рівності перед законом розглянуті правила про недоторканність окремих суб'єктів з особливим соціальним статусом. Формулюється висновок про доцільність поширення недоторканності народних депутатів, суддів лише на їх професійну діяльність.

Обґрунтовано положення, що рівність у кримінальному судочинстві повинна забезпечуватися судом при винесенні справедливого вироку та призначенні покарання відповідно до вчиненого особою злочину. Тому, при постановленні вироку та призначенні покарання судом, пропонується застосовувати рішення суду, які визнані Верховним Судом України як обов'язкові при розгляді аналогічних кримінальних справ. Це сприятиме однаковому застосуванню законодавства всіма судами, в тому числі й при призначенні покарання.

Розглядаючи рівність перед судом, яка проявляється у зверненні будь-яких осіб до суду для захисту своїх прав і законних інтересів, дисертанткою проаналізовані норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., яка закріпила у ст. 6 право на справедливий судовий розгляд, який спрямований на забезпечення рівності між можливостями обвинувачення і захисту в суді.

Встановлено, що справедливе здійснення правосуддя починається з надання особі гарантії доступу до суду. Формулюється висновок, що рівність перед судом та доступність правосуддя є складовими права на судовий захист.

У підрозділі 2.2. "Рівність учасників судового процесу перед законом" підтримано та додатково обґрунтовано позицію про те, що рівність учасників судового процесу перед законом визначається не лише як рівність прав та обов'язків учасників судового процесу, що адекватні їх процесуальному становищу, а й як рівність можливостей захищати свої права і законні інтереси, використовуючи надані законом права.

Встановлено, що закріплені в законі процесуальні права учасників судового процесу є диспозитивними, оскільки їх реалізація повністю виражається свободою сторін. До таких прав необхідно відносити: право сторони обвинувачення на формулювання обвинувачення в обвинувальному висновку та пропорційне право сторони захисту на заперечення пред'явленого обвинувачення у захисному висновку; право цивільного позивача на подання позову та пропорційне право цивільного відповідача – визнавати позов чи заперечувати проти пред'явленого позову.

У той же час реалізація окремих процесуальних прав сторін впливає на порядок відстоювання своєї позиції в суді та спростування позиції іншої сторони, тобто на змагання позицій сторін. Тому такі права є диспозитивно-змагальними. Зокрема, це такі права як: право на подання доказів та участь в їх дослідженні; право на заявлення клопотань та подання заперечення проти клопотань інших осіб; право на виступ в судових дебатах; право на оскарження процесуальних рішень суду; право на користування професійною правовою допомогою.

Розглядаючи рівні диспозитивні права у сторін судового розгляду підтримується і додатково обґрунтовується позиція Л.В. Кречетової, М.А. Маркуш, А.М. Титова та ін., про доцільність наділення захисника правом складання захисного висновку, що забезпечить пропорційність прав сторін у формулюванні та визначенні обсягу обвинувачення: праву сторони обвинувачення на формулювання обвинувачення в обвинувальному висновку відповідатиме право сторони захисту на складання захисного висновку, в якому захисник визначатиме свою позицію та заперечення проти пред'явленого його підзахисному обвинувачення.

Для ефективного змагання у суді сторони наділяються однаковими правами, які визначені в ст. 261 КПК України. Незважаючи на це, кримінально-процесуальний закон не надає однакові способи для відстоювання своєї позиції в суді, що є проявом нерівності прав сторін. У зв'язку з цим звертається увага на необхідність урівняння прав сторін в доказуванні та надання потерпілому права користуватися правовою допомогою у суді, визначивши випадки обов'язкової участі представника потерпілого.

У *підрозділі 2.3. "Рівність учасників судового процесу перед судом"* стверджується, що рівність перед судом при розгляді кримінальної справи впливає із конституційного положення про рівність перед судом та означає ненадання судом переваг чи обмежень будь-кому з учасників судового розгляду.

Підтримуючи позицію Р.А. Малясова про те, що рівність перед судом включає в себе рівний доступ до правосуддя та рівність при здійсненні правосуддя, дисертантка стверджує, що рівність перед судом повинна гарантувати розгляд справи компетентним судом, що визначається через підсудність та усувати при цьому будь-які привілейовані винятки і юрисдикції.

Дисертантка також розглядає питання спеціалізації суддів в судах загальної юрисдикції, запровадження якої сприятиме розвитку демократичних засад і гарантій законності, здійсненню ефективного правосуддя

Елементом змісту засади рівності перед судом є рівність при здійсненні правосуддя. В судовому процесі рівність учасників перед судом проявляється у розгляді справи неупередженим та об'єктивним судом за єдиною процесуальною формою. Сторони у судовому процесі вправі вимагати розгляду справи незалежним і неупередженим судом. Для запобігання проявів

упередженості чинний КПК України передбачає процедуру відводу, яка має певні недоліки. У зв'язку з цим доводиться необхідність внести зміни в порядок вирішення питання про відвід суду, який розглядає справу.

Третій розділ “Механізм забезпечення рівності учасників судового процесу у кримінальних справах” складається з двох підрозділів, які присвячені дослідженню реалізації рівності учасників судового процесу у ході розгляду кримінальних справ.

У підрозділі 3.1. “Роль суду в забезпеченні рівності учасників судового процесу” досліджується питання про позицію суду під час розгляду кримінальної справи. Підтримано точку зору, що суд не повинен наділятися активним статусом у збиранні доказів і тим самим поєднувати у собі функції обвинувачення та розгляду справи.

Повноваження суду щодо направлення кримінальної справи на додаткове розслідування свідчать про виконання судом елементів обвинувальної функції. Обґрунтовується необхідність виключення вказаного інституту з вітчизняного кримінально-процесуального законодавства, оскільки відповідно до принципу рівності сторін, суд не вправі виходити за межі того, в чому обвинувачують особу, і повинен постановляти вирок на основі того матеріалу, який представлений сторонами, навіть якщо на думку суду він не відображає повністю всіх обставин справи.

Розглядаючи повноваження головуючого у судовому засіданні, автор приходить до висновку, що у окремих випадках їх здійснення суд виконує функції сторін. Тому вказано про необхідність внесення змін: до ст. 298 КПК України, якими визначити обов'язок прокурора роз'яснювати суть обвинувачення підсудному; визначити у ст. 299 КПК України обсяг та порядок дослідження доказів сторонами; позбавити суд обов'язку вручати копії обвинувального висновку, виклавши ч. ч. 1 та 2 ст. 232 КПК України у новій редакції.

Зазначається, що суд не повинен бути обтяжений обов'язком доказування та збирати докази за власною ініціативою. Допустимою є лише перевірка доказів.

Обґрунтовується пропозиція про необхідність визначення процедури допиту підсудного, за якою суд задає питання підсудному після його допиту сторонами для уточнення та доповнення відповідей. Це сприятиме збільшенню активності сторін, а не суду і тим самим суд зможе забезпечити процесуальну рівність учасників судового процесу при розгляді кримінальної справи.

Дисертантка дійшла висновку, що для встановлення рівноваги між сторонами та сприяння їх активності, допустимим є наділення суду так званою “обмеженою активністю” для того, щоб: 1) стримувати “надмірну” активність сторін, аби вона не вийшла за межі законної поведінки; 2) не допустити постановлення рішення по справі на основі неналежних доказів.

У підрозділі 3.2. “Процесуальні гарантії забезпечення рівності учасників судового процесу у суді” розглянуто процесуальні механізми гарантування рівності учасників судового процесу у кримінальних справах.

Звертається увага на те, що дослідження гарантій сторони обвинувачення та сторони захисту необхідно проводити через систему закріплених у процесуальному законі прав та обов'язків учасників судового процесу.

Зазначається, що реалізація учасниками своїх прав можлива при їх безпосередній участі в судовому засіданні. Розгляд кримінальної справи у суді першої інстанції повинен відбуватись за обов'язкової участі сторін процесу. Визначається необхідність внесення змін до ст. 266 КПК України, якими визначити обов'язкову участь захисника у розгляді справи судом першої інстанції за умови, що він є учасником процесу за бажанням підсудного.

Умовами забезпечення прав та інтересів учасників сторони обвинувачення є процесуальні гарантії сторони обвинувачення. Ними є: наявність серед її представників суб'єкта з державно-владними повноваженнями; можливість прокурора змінювати пред'явлене особі обвинувачення; право потерпілого на підтримання обвинувачення у випадку відмови прокурора від обвинувачення.

Важливими гарантіями сторони захисту є: право на захист, яке реалізується через право мати захисника та забезпечення права обвинуваченого знати в чому його обвинувачують; презумпція невинуватості, завдяки якій визначаються межі обвинувальної діяльності сторони обвинувачення; обов'язковість для суду відмови прокурора та потерпілого від обвинувачення.

ВИСНОВКИ

У дисертації проведено комплексне дослідження засади рівності учасників судового процесу та її забезпечення під час розгляду кримінальних справ. До найбільш вагомих наукових результатів роботи належать такі:

1. Загальноправова засада рівності виражається в рівності можливостей суб'єктів щодо реалізації наданих їм прав та обов'язків і має однаковий зміст та обсяг щодо будь-якої людини. Одним із аспектів загальноправової засади рівності є рівність учасників судового процесу перед законом і судом, суть якої полягає в тому, що кримінально-процесуальний закон надає всім учасникам рівнозначні права на захист своїх прав та законних інтересів і вони мають рівну можливість використовувати ці права у відповідності з їх кримінально-процесуальним статусом.

2. У своєму розвитку рівність у кримінальному судочинстві України пройшла ряд етапів: 1) утвердження процесуального аспекту рівності на теренах України в давньоруському процесуальному праві (X–XIV ст.ст.); 2) розвиток рівності у кримінальному судочинстві в законодавстві литовсько-польської доби (XV – XVII ст.ст.); 3) розвиток процесуальної рівності після входження України до складу Російської імперії (XVII ст. – поч. XX ст.); 4) розвиток рівності в кримінальному судочинстві Галичини і Буковини у складі Австро-Угорської імперії (XVII ст. – до 1917 р. XX ст.); 5) закріплення

засади рівності в законодавстві УНР (1917 – 1920 рр. XX ст.); 6) розвиток засади рівності у кримінальному судочинстві Радянської України (20-ті – 50-ті рр. XX ст.); 7) розвиток засади рівності учасників судового процесу в кримінально-процесуальному законодавстві УРСР з кінця 50-х років XX ст. до початку 90-х років XX ст.; 8) сучасний етап розвитку рівності в кримінальному судочинстві незалежної України з прийняттям Конституції України у 1996 р. та внесенням змін до КПК України у 2001 р.

3. Поняття принципу рівності учасників судового процесу в кримінальному судочинстві можна визначити як засаду кримінального процесу, відповідно до якої представники сторони захисту та сторони обвинувачення наділяються рівними процесуальними правами у відстоюванні та обґрунтуванні своїх позицій у суді всіма дозволеними законом засобами та способами, а суд при цьому зобов'язаний забезпечити рівність процесуальних можливостей сторін, не надаючи переваг будь-якій із сторін, та розглянути кримінальну справу.

4. Пропонується викласти ст. 16 КПК України таким чином:

“Рівність учасників судового процесу перед законом і судом

Правосуддя в кримінальних справах здійснюється на засадах рівності учасників судового процесу перед законом і судом.

Будь-яке обмеження прав учасників процесу, а також встановлення для них переваг за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного чи соціального походження, майнового стану, місця проживання, громадянства, освіти, роду і характеру занять, за мовними або іншими ознаками не допускається.

Учасники судового процесу (обвинувачений, підсудний, засуджений, виправданий, захисник, прокурор, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач та їхні представники) у судовому розгляді користуються рівними правами на заявлення відводів та клопотань, подання доказів та заперечень, участь у їх дослідженні, висловлювання своєї думки з питань, які виникають під час судового розгляду. Учасники судового процесу мають право знати про місце й час судового розгляду справи, про всі судові рішення, що ухвалюються та стосуються їхніх інтересів”.

5. Засада рівності учасників судового процесу є структурним елементом системи принципів кримінального судочинства, яка не є сукупністю випадкових положень, а лише таких, які мають спільність завдань та мети, мають самостійний зміст. Принцип рівності учасників судового процесу тісно співвідноситься з засадами законності, змагальності та диспозитивності. Їх взаємозв'язок можна відобразити як змагальність процесу на основі надання учасникам судового розгляду рівних диспозитивних прав відповідно до закону.

6. Рівність у кримінальному судочинстві повинна забезпечуватися судом при винесенні справедливого вироку та призначенні покарання відповідно до вчиненого особою злочину. При розгляді конкретної кримінальної справи судам слід забезпечувати рівність перед законом, не надаючи будь-яких переваг чи пільг, через однаковість застосування

матеріальних і процесуальних норм, що є неодмінною умовою забезпечення верховенства права в суспільстві. З метою усунення неоднакового застосування закону під час постановлення вироку та призначення покарання при розгляді аналогічних кримінальних справ, пропонуємо:

доповнити ч. 1 ст. 65 КК України, яка визначає загальні засади призначення покарання п. 4, яким зобов'язати суд призначати покарання, враховуючи рішення суду в аналогічній справі;

викласти положення ст. 323 КПК України в такій редакції:

“Вирок постановляється відповідно до закону та рішень суду, які визнані Верховним Судом України обов'язковими при розгляді аналогічних справ”.

доповнити ст. 371 КПК України пунктом наступного змісту:

“4) незастосування рішень суду, які визнані Верховним Судом України обов'язковими при розгляді аналогічних справ”.

Доповнити ст. 372 КПК України частиною другою такого змісту:

“Покарання є таким, що не відповідає ступеню тяжкості злочину та особі засудженого, якщо воно призначене внаслідок неправильного застосування рішень суду, які визнані Верховним Судом України обов'язковими при розгляді аналогічних справ”.

7. Рівність перед судом впливає з поняття “право на судовий захист”. Міжнародним стандартом судового захисту особи є право на справедливий судовий розгляд, яке включає в себе рівність процесуальних можливостей сторін. Вимоги справедливого та ефективного судового захисту відображає доступність правосуддя, що зосереджується на проблемі вдосконалення судової процедури.

8. Зміст засади рівності учасників судового процесу у ході розгляду кримінальних справ складають вимоги рівності перед законом, тобто рівності прав учасників відповідно до їх процесуального становища та рівності перед судом у кримінальному судочинстві.

9. Пропонується поділ закріплених в законі процесуальних права сторін у суді на диспозитивні (їх реалізація повністю виражається свободою сторін) та диспозитивно-змагальні (реалізація яких сторонами впливає на порядок відстоювання своєї позиції в суді та спростування позиції іншої сторони, тобто на змагання позицій сторін).

10. Диспозитивні права сторін при розгляді справи у суді мають бути пропорційними. У такому випадку відсутність пропорційного праву прокурора на формулювання обвинувачення в обвинувальному висновку пропорційного права захисника на заперечення пред'явленого його підзахисному обвинувачення свідчить про нерівність у вказаних правах. Урівняти права сторін у визначенні обсягу та змісту обвинувачення можна шляхом наділення захисника правом складання захисного висновку та його оголошення на початку судового слідства поряд з обвинувальним висновком прокурора.

11. Для ефективного змагання в суді сторони наділяються однаковими правами, можуть використовувати однакові способи для відстоювання своєї

позиції. З метою забезпечення рівних прав сторін для відстоювання позицій в суді пропонується розширити права сторін шляхом:

реалізації права захисника щодо збирання доказів на стадії досудового розслідування через закріплення обов'язку органів дізнання, досудового слідства залучати всі подані стороною захисту дані, надаючи їм певної процесуальної форми, а їх оцінювання, тобто вирішення питання про допустимість, належність, достатність доказів здійснюватиме суд;

закріплення права потерпілого користуватися правовою допомогою в суді через доповнення ст. 267 КПК України положенням “потерпілий має право на представника”;

визначення випадків обов'язкової участі представника потерпілого у судочинстві, доповнивши чинний КПК України нормою такого змісту:

“Обов'язкова участь представника потерпілого

Участь представника потерпілого при провадженні кримінальної справи є обов'язковою, якщо: 1) потерпілим є неповнолітня особа; 2) потерпілим є особа, яка через свої фізичні або психічні вади (німий, глухий, сліпий тощо) не може самостійно реалізувати свої права у процесі; 3) особа є потерпілою від тяжких та особливо тяжких злочинів; 4) потерпілим є особа, яка не володіє мовою, якою ведеться судочинство.

У випадку, якщо потерпілий не має коштів на оплату послуг представника, він призначається за рахунок держави”.

12. Пропонуємо удосконалити процедуру відводу судді, яка б запобігала проявам упередженості суду під час розгляду будь-якої справи, виклавши ч.ч.1–4 ст. 57 КПК України у новій редакції:

“Відвід, заявлений судді, який одноособово розглядає справу, вирішується іншим суддею, який визначається автоматизованою системою документообігу суду.

Суддя, якого відводять, має право дати пояснення з приводу обставин, які стали причиною для відводу. Суд повинен вислухати думку учасників судового розгляду. Питання про відвід вирішується в нарадчій кімнаті.

Відвід, заявлений судді, двом суддям або всьому складу суду при колегіальному розгляді справи, вирішується суддями у кількісному складі, передбаченому законом для судового розгляду даної категорії справ, які визначаються автоматизованою системою документообігу суду, простою більшістю голосів, без судді (суддів), якого відводять.

У разі задоволення заяви про відвід судді, який розглядає справу одноособово, суддів або всього складу суду, якщо справа розглядається колегією суддів, справа розглядається в тому самому суді тим самим кількісним складом колегії суддів без участі відведеного судді або іншим складом суддів, який визначається автоматизованою системою документообігу суду”.

13. З метою усунення обвинувальних функцій суду у вітчизняному кримінально-процесуальному законодавстві пропонуємо:

внести зміни до ст. 298 КПК України, якими визначити обов'язок прокурора, а не суду, роз'яснювати суть обвинувачення підсудному;

звільнити суд від обов'язку доказування, а також збирання доказів за власною ініціативою; суд не повинен перетворюватись в розшуковий орган і тим самим поєднувати в собі функції обвинувачення та розгляду справи; допустимою є лише перевірка судом доказів на предмет належності та допустимості;

позбавити суд права визначати обсяг та порядок дослідження доказів в судовому засіданні, надавши такі права сторонам, а тому доцільним є викладення ст. 299 КПК України у такій редакції:

“Визначення обсягу та порядку дослідження доказів.

Обсяг доказів, які будуть досліджуватися, визначається сторонами.

Дослідження доказів здійснюється в порядку черговості, яка визначається стороною, що надала докази суду.

Першими досліджуються докази сторони обвинувачення. Докази сторони захисту досліджуються після доказів, представлених стороною обвинувачення”.

14. З метою забезпечення активності сторін та процесуальної рівності учасників судового процесу, викласти ч. 1 ст. 300 КПК України у такій редакції:

“Допит підсудного починається з пропозиції головуючого дати у справі показання. При згоді підсудного давати показання першими його допитують захисник та учасники судового розгляду зі сторони захисту, потім прокурор та учасники судового розгляду зі сторони обвинувачення. Суд задає питання підсудному після його допиту сторонами для уточнення та доповнення відповідей”.

15. Забезпечення процесуальної активності учасників судового процесу здійснюється через використання ними закріплених у законі прав. Це є можливим лише при їх безпосередній участі. У зв'язку з цим пропонується визначити обов'язкову участь захисника підсудного у судовому розгляді справи, доповнивши ст. 266 КПК України положенням наступного змісту: “участь захисника в судовому засіданні є обов'язковою, за умови що він є учасником процесу за бажанням підсудного”.

16. Реалізація рівності учасників судового процесу у ході розгляду кримінальної справи у суді можлива тільки при наявності відповідних процесуальних гарантій. Процесуальною гарантією забезпечення прав сторони обвинувачення у суді є можливість прокурора змінювати пред'явлене особі обвинувачення. У випадку відмови прокурора від обвинувачення важливою гарантією права потерпілого на захист є можливість підтримання ним обвинувачення.

17. Забезпечення процесуальної рівності сторін в суді можливе через використання обвинуваченим права на захист, в тому числі й за допомогою захисника. Важливими гарантіями забезпечення рівності учасників судового процесу у кримінальних справах є презумпція невинуватості та обов'язковість для суду відмови прокурора та потерпілого від обвинувачення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Мединська Л.В. Роль суду в забезпеченні рівності сторін / Л.В. Мединська // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. – Серія “Правознавство”. – 2007. – Вип.427. – С.114–118.
2. Мединська Л.В. Взаємозв’язок принципів рівності учасників судового процесу у кримінальних справах, законності, диспозитивності та змагальності / Л.В. Мединська // Верховенство права в правозастосовчій діяльності: матеріали регіон. наук.-практ. конф., 12-13 жовтня 2007 р. – Івано-Франківськ, 2007. – С. 350–353.
3. Мединська Л.В. Поняття принципу рівності учасників судового процесу в кримінальному судочинстві / Л.В. Мединська // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Збірник наукових статей. – 2008. – Випуск ХІХ. – С. 238–242.
4. Мединська Л.В. Міжнародно-правові стандарти забезпечення рівності сторін у кримінальному процесі / Л.В. Мединська // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. – 2008. – Вип.4. – С. 186–189.
5. Мединська Л.В. Конституційні передумови принципу рівності учасників судового процесу при розгляді кримінальних справ / Л.В. Мединська // Актуальні проблеми та узагальнення національного і світового наукового досвіду в напрямку бачення шляхів реформування правової системи України. Перші юридичні читання: зб. наук. статей за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф., 23 травня 2008 р.: [уклад. С.С. Пікалюк, М.В. Сокол.] – Луцьк: ПП Іванюк, 2008. – С. 162–165.
6. Мединська Л.В. Конституційна вимога рівності учасників судового процесу перед судом при розгляді кримінальних справ / Л.В. Мединська // Формування правової держави в Україні: проблеми і перспективи : зб. тез за матеріалами доповідей виголошених на всеукр. наук.-практ. конф., 11 квітня 2008 р. – Тернопіль: “Терно-граф”, 2008. – С. 547–552.
7. Мединська Л.В. Місце принципу рівності учасників судового процесу в системі кримінально-процесуальних засад / Л.В. Мединська // Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина в Україні: матеріали всеукр. міжвузівської наук.-практ. конф., 11 квітня 2008 р. – Івано-Франківськ, 2008. – С. 145–148.
8. Мединська Л.В. Забезпечення процесуальної рівності захисника як учасника судового розгляду кримінальної справи / Л.В. Мединська // Сучасний вимір держави і права: зб. наук. праць за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф., 28-29 лист. 2008р. / за ред. В.І. Терентева, О.В. Козаченко. – Миколаїв: Вид-во “Іліон”, 2008. – С. 370–371.
9. Мединська Л.В. Процесуальні форми забезпечення рівності сторін у кримінальному судочинстві / Л.В. Мединська // Судова апеляція. – №1(14). – 2009. – С. 46–51.

10. Мединська Л.В. Історичний розвиток засади рівності сторін у кримінальному судочинстві / Л.В. Мединська // Актуальні проблеми політики. Збірник наукових праць. – 2009. – № 37. – С. 419–423.

АНОТАЦІЯ

Мединська Л.В. Забезпечення рівності учасників судового процесу у кримінальних справах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національний університет Одеська юридична академія, Одеса, 2011.

Дисертація присвячена комплексному науковому дослідженню засади рівності учасників судового процесу та її забезпеченню у кримінальних справах. Досліджено історичний розвиток, поняття, ознаки засади рівності учасників судового процесу у кримінальних справах. Розкрито зміст засади рівності учасників судового процесу перед законом і судом. Проаналізовано роль суду в забезпеченні рівності учасників судового процесу. Розглянуто процесуальні гарантії забезпечення рівності учасників судового процесу у суді.

Обґрунтовані і розроблені пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України з метою забезпечення рівності учасників судового процесу у кримінальних справах.

Ключові слова: рівність, засада рівності учасників судового процесу, сторони судового процесу, процесуальні права, диспозитивні права, диспозитивно-змагальні права, процесуальні гарантії учасників судового процесу.

АННОТАЦИЯ

Мединская Л.В. Обеспечение равенства участников судебного процесса в уголовных делах. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальный университет “Одесская юридическая академия”, Одесса, 2011.

Диссертация посвящена комплексному научному исследованию принципа равенства участников судебного процесса и ее обеспечению в уголовных делах.

В работе исследованы вопросы становления и развития принципа равенства в уголовном судопроизводстве Украины. Обосновано, что исторически принцип равенства в уголовном процессе развивался параллельно с общим аспектом формального (правового) равенства. Значительное влияние на формирование равенства прав в судопроизводстве

оказывало общественно-политическое развитие государств, в законодательстве которых оно было закреплено.

Исследованы признаки равенства участников судебного процесса как принципа уголовного судопроизводства и на их основе сформулировано понятие равенства участников судебного процесса как принципа уголовного процесса, в соответствии с которым представители стороны защиты и стороны обвинения наделяются равными процессуальными правами и обязанностями в отстаивании и обосновании своих позиций в суде всеми разрешенными законом средствами и способами, а суд при этом обязан, не предоставляя преимуществ по социальным, имущественным и другим признакам, обеспечить равенство процессуальных возможностей сторон и рассмотреть уголовное дело.

Установлено, что содержание принципа равенства участников судебного процесса по уголовному делу составляют требования равенства всех перед законом, то есть равенство прав участников в соответствии с их процессуальным положением и равенство перед судом в уголовном судопроизводстве.

Как исключение из принципа равенства перед законом рассматриваются правила о неприкосновенности отдельных лиц с особым социальным статусом.

Обосновано, что равенство в уголовном судопроизводстве должно обеспечиваться судом при вынесении справедливого приговора и назначении наказания соответственно совершенному преступлению. Именно по этому, при вынесении приговора и назначении наказания, предлагается применять решения суда, которые определены Верховным Судом Украины как обязательные при рассмотрении аналогичных уголовных дел

Предлагается разделение закрепленных в законе процессуальных прав сторон в суде на диспозитивные, поскольку их реализация полностью выражается свободой сторон и диспозитивно-состязательные – реализация которых сторонами влияет на порядок отстаивания своей позиции в суде и опровержения позиции другой стороны, то есть на соревнование позиций сторон.

Утверждается, что равенство перед судом при рассмотрении уголовного дела вытекает из конституционного принципа равенства перед судом и означает отсутствие каких-либо преимуществ или ограничений участникам судебного рассмотрения.

Проанализированы дискуссионные вопросы относительно позиции суда при рассмотрении уголовных дел. Обоснованы предложения устранения обвинительных функций суда в отечественном уголовно-процессуальном законодательстве. Сформулирован вывод о наделении суда "ограниченной активностью", для того чтобы сдерживать "чрезмерную активность" сторон и предотвратить постановление решения по делу на основе ненадлежащих доказательств.

Реализация равенства участников судебного процесса при рассмотрении уголовного дела в суде возможна только при наличии соответствующих

процессуальных гарантий. Рассмотрены процессуальные гарантии стороны обвинения и стороны защиты в судебном процессе в уголовных делах.

По результатам исследования сформулированы предложения по усовершенствованию действующего законодательства, а именно: относительно закрепления понятия и содержания принципа равенства участников судебного процесса перед законом и судом; об использовании судом при постановлении приговора и назначении наказания решений суда, которые признаны Верховным Судом Украины обязательными при рассмотрении аналогичных дел; о закреплении случаев обязательного участия представителя пострадавшего; об определении процедуры отвода судьи, которая лишит судью возможности участвовать в решении вопроса относительно заявленного ему отвода; о закреплении права сторонам определять объем и порядок исследования доказательств в судебном заседании; о необходимости проведения процедуры допроса подсудимого, по которой суд может задавать вопросы подсудимому после его допроса сторонами для уточнения и дополнения ответов; относительно закрепления обязательного участия защитника подсудимого в судебном разбирательстве дела при условии, что он является участником процесса по желанию подсудимого.

Ключевые слова: равенство, принцип равенства участников судебного процесса, стороны судебного процесса, процессуальные права, диспозитивные права, диспозитивно-состязательные права, процессуальные гарантии участников судебного процесса.

SUMMARY

Medynska L. V. Provision of Equality of the Litigants of Criminal Trial. – Manuscript.

The Dissertation for the Candidate of Law degree, specialty 12.00.09. – criminal procedure and criminalistics; forensic examination; operational-search activities. –National University “Odesa Law Academy”, Odesa, 2011.

The thesis is dedicated to the integrated scientific research of principle of equality of litigants and its provision at criminal trials. The historical development, concept, signs and features of equality principle of litigants of criminal trials have been studied. Content principle of equality of litigants of criminal trials before the law and court has been considered. The role of court in provision of equality of litigants has been analyzed. The procedural guarantees of provision of equality of litigants at court have been considered.

Suggestions for improvement of effective legislation of Ukraine have been motivated and elaborated in order to ensure the equality of litigants of criminal trial.

Key words: equality, principle of equality of litigants, litigants/parties to the trial, procedural rights, dispositive/optional rights, optional and adversarial rights, procedural guarantees of litigants.